

УДК 343.137:(477)

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ, ЯК ОБ'ЄКТУ ОБМЕЖЕННЯ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Бобік В.П.

Національний університет державної податкової служби України

Визначено поняття, сутність та зміст конституційних прав. Проведено аналіз положень теоретичного характеру щодо правомірного обмеження конституційних прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. За результатами проведеного дослідження запропоновані рекомендації щодо вдосконалення механізму забезпечення прав. Досліджуються також причини порушення конституційних прав під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Ключові слова: права людини, заходи забезпечення кримінального провадження, обмеження конституційних прав, кримінальне провадження, механізм забезпечення прав.

Постановка проблеми. Проголосивши нашу країну демократичною, соціальною, правовою державою, Конституція України визначила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави.

На сьогоднішній день в чинному законодавстві України не має чіткої регламентації дозволених випадків обмеження прав на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; повагу особистого і сімейного життя, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, що спричиняє порушення даного права на практиці.

При цьому слід звернути увагу на те, що у КПК України стосовно заходів забезпечення кримінального провадження існує чимало теоретичних питань та практичних проблем, що охоплюють трактування понять, визначення класифікації, та проблем застосування норм кримінального процесуального права та врахування міжнародних стандартів, що відповідають основоположним ідеям права стосовно дотримання конституційних прав та свобод громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі науковці не вважають за необхідне обмеження прав і свобод людини в кримінальному провадженні. Р.А. Мюллерсон стверджує, якщо дотримання і забезпечення державних інтересів вимагає обмеження прав і свобод конкретних людей, то така держава – не держава цих людей. Така держава протиставляє себе народу, і шлях до масового порушення прав і свобод людини під гаслом необхідності забезпечення інтересів держави відкритий. Крім того, обмеження прав і свобод особи має місце не в ім'я справжніх інтересів суспільства, а заради абстрактних теорій, за якими стоять інтереси певного класу або групи людей.

Дослідженню проблем удосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо обмеження конституційних прав людини присвячено праці українських вчених М.М. Губенко, Ю.О. Гурджі, В.С. Гусласький, В.О. Демиденко, А.В. Іщенко, О.В. Капліна, Н.С. Карпов, А.М. Колодій, М.В. Корнієнко, Л.М. Лобойко, В.Т. Маляренко, В.В. Назаров, О.В. Негодченко, В.Т. Нор, П.М. Рабінович, О.Г. Шило та ін. Однак, попри безумовну наукову цінність цих робіт, вони не дають відповідей на цілу низку питань, обумов-

лених кардинальним оновленням кримінально-процесуального законодавства.

Обмеження прав і свобод людини та громадянина можливі тільки на підставі Конституції України, Законів України та міжнародно-правових актів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. До сьогоднішнього дня в чинному законодавстві доволі нечітко формулювання та регламентування дозволених випадків обмеження прав на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; таємницею листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; повагу особистого і сімейного життя, що породжує численні порушення цього права на практиці.

В кримінальному провадженні дослідження допустимість обмеження конституційних прав людини створює передумови для реформування чинного кримінально-процесуального законодавства, яке покликане забезпечувати надійні умови для захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, що охороняються законом.

Мета статті полягає в розкритті змісту конституційних прав, як об'єкту обмеження під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Визначення теоретико-правових засад вирішення проблеми обмеження конституційних прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Права людини – це комплекс природних та непорушних свобод та можливостей, які обумовлені фактом існування людини в соціумі, що мають юридичне закріплення.

Право виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності. Право виступає як засобом забезпечення свободи, так і істотним засобом обмеження не узгоджуваних з суспільними потребами і уявленнями людей про добро і справедливість рівня свободи й обсягу влади. Встановлювальні заборони й обмеження повинні бути доцільними з погляду гарантій свободи, а отже, і справедливими.

Основні права і свободи людини закріплені в Конституції України та в міжнародних правових актах, які, будучи ратифікованими законодавчою владою України, набувають сили законів. Зміст і обсяг конституційних прав і свобод однаковий для всіх громадян України [1, с. 320].

Що ж собою являє обмеження прав особи? В правовій літературі єдиного визначення даного терміну не існує. Більшість науковців трактували обмеження конституційних прав – це зменшення на підставі кримінального процесуального законодавства обсягу прав суб'єкта кримінального провадження.

Не можна не погодитись з визначенням В.В. Назарова, про те, що обмеження конституційних прав людини у кримінальному провадженні слід розуміти як передбачене кримінально-процесуальним законодавством звуження обсягу гарантованих Основним законом держави прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, потерпілого, свідка з боку суб'єктів, які провадять досудове розслідування та здійснюють правосуддя [2, с. 117].

Заходи забезпечення кримінального провадження – це передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються обов'язково органами (посадовими особами), які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку, стосовно осіб, котрі залучаються до кримінально-процесуальної діяльності для запобігання та припинення їх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів з метою досягнення дієвості кримінального провадження [3, с. 331].

Відповідно до ст. 131 КПК заходами забезпечення кримінального провадження є: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладання грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи.

Сенс правової держави виявляється в її гуманності, а саме в розвиненості її механізму правового захисту людської свободи і в сприянні законодавству, здатному забезпечити рівність усіх громадян у можливостях їх соціального самовираження, тобто однакову правову захищеність й індивідуальну відповідальність [4, с. 13–14].

Отже, як бачимо, вже саме по собі обмеження конституційних прав в кримінальному провадженні не можливо назвати порушенням прав і свобод людини і громадянина та дискримінацією, це лише зменшений обсяг їх прав та свобод. Основною метою обмеження конституційних прав людини є забезпечення суспільних прав, свобод та законних інтересів громадян, збереження правопорядку та законності в державі, швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних, припинення і попередження злочинів.

Проаналізувавши Конституцію та КПК України можна визначити, що вирішення проблеми обмежень конституційних прав людини можливе за умови існування в Україні постійного громадського контролю за діяльністю міліції та безумовним дотриманням міжнародних стандартів з прав людини та вітчизняного законодавства.

Актуальність дослідження підтверджується тим, що новизна та відсутність достатньої правової бази та безпосередньо практики застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження потребує доопрацювання.

Висока цінність прав і свобод людини обумовлює необхідність особливої процедури, яка містить гарантії, що унеможливають їх безпідставне обмеження на досудових стадіях кримінального процесу при провадженні слідчих дій та застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу [5, с. 351].

Таким чином, щодо гарантування прав людини Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року є однією з найкращих у світі, проте реальне здійснення прав особи під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження потребує створення надійних механізмів їх захисту. Згідно Конституції України ч. 2 ст. 3 «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави», а «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

На думку А.Ю. Олійника, забезпечення конституційних свобод та недоторканності людини та громадянина в Україні – це створення сприятливих умов для їх здійснення, охорону, захист суб'єктивних свобод від порушень, відновлення порушеного права компетентними державними органами їх посадовими чи службовими особами шляхом здійснення матеріальних і процесуальних засобів [6, с. 153].

Таким чином, механізм забезпечення прав і свобод особи містить у собі всю систему правових явищ та юридичних засобів, що спрямовані на реалізацію, охорону і захист прав і свобод людини у всіх сферах суспільного життя. Саме тому в загальній теорії права в якості основних підсистем механізму забезпечення прав і свобод людини виділяють: 1) механізм реалізації – засоби, що здатні створити умови для реалізації прав і свобод людини; 2) механізм охорони – засоби для профілактики правопорушень та утвердження правомірної поведінки особистості; 3) механізм захисту – засоби, що сприяють відновленню прав, порушених неправомірними діями, а також настанню відповідальності особи, що вчинила правопорушення. [7, с. 159].

Тенденції розвитку кримінально-процесуального законодавства свідчать про посилення гарантій прав осіб, які приймають участь в кримінальному процесі. В ідеалі усі норми кримінального процесуального закону повинні сумлінно й неухильно виконуватися усіма учасниками кримінального провадження.

Слід відмітити, що відчувається прагнення держав європейської та світової співдружності відшукати єдиний підхід до розуміння та захисту

основних прав і свобод людини та громадянина, про це свідчать міжнародні акти, ратифіковані багатьма країнами, а також створення правових інститутів по захисту таких прав.

Висновок. Таким чином, обмеження приватного життя учасників кримінального провадження не повинно суперечити ідеям пріоритету прав і свобод людини і громадянина, не повинно застосовуватися безконтрольно та безмежно, а повинно бути обґрунтованим та відповідати кримінальному процесуальному законодавству України. Проаналізувавши основні міжнародні документи, що встановлюють критерії обмеження прав і свобод можна зробити висновок, що процес гармонізації норм національного законодавства з нормами міжнародного права ще далекий від завершення. На цьому шляху необхідним бачиться адаптація національного законодавства не тільки до законодавства Євросоюзу, а й інших провідних держав світу з різними підходами до імплементації міжнародно-правових актів.

Проведений аналіз особливостей обмеження конституційних прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження наочно продемонстрував недосконалість чинного законодавства в цій частині та необхідність його суттєвого оновлення, що, перш за все, передбачає комплексне нормативне врегулювання механізму контролю та нагляду за законністю й обґрунтованістю обмеження конституційних прав людини, а саме: захисту конституційних прав людини захисником, прокурорського нагляду та судового контролю.

Список літератури:

1. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі: Монографія. – Д.: Юрид. Акад. МВС України, Арт-Прес, 2002.
2. Назаров В. В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України: [монографія] / В. В. Назаров. – Х.: ТД «Золота миля», 2009. – 400 с.
3. Рожнова В. В., Савицький Д. О., Конощенко Я. Ю. та ін. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (загальна частина). Національна Академія Внутрішніх Справ, 2012. – 398 с.
4. Пепеляев С. Г. Європейський правовий гуманізм як чинник реформування кримінально-процесуального права України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.12 / С. Г. Пепеляев. – К., 2005. – 16 с.
5. Шило О. Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України / О. Г. Шило. – Х.: Право, 2011. – С. 351.
6. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні / А. Ю. Олійник. – К.: КНТ, 2008. – С. 153.
7. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія / О. П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – С. 159.

Бобик В.П.

Національний університет державної податкової служби України

ПОНЯТИЕ И СОДЕРЖАНИЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ, КАК ОБЪЕКТА ОГРАНИЧЕНИЯ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ МЕР ОБЕСПЕЧЕНИЯ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Аннотация

Определено понятие, сущность и содержание конституционных прав. Проведен анализ положений теоретического характера относительно правомерного ограничения конституционных прав человека при применении мер обеспечения уголовного производства. По результатам проведенного исследования предложены рекомендации по совершенствованию механизма обеспечения прав. Исследуются также причины нарушения конституционных прав при применении мер обеспечения уголовного производства. **Ключевые слова:** права человека, меры обеспечения уголовного производства, ограничения конституционных прав, уголовное производство, механизма обеспечения прав.

Bobik V.P.

National University of State Tax Service of Ukraine

THE CONCEPT AND CONTENT OF CONSTITUTIONAL RIGHTS, AS THE OBJECT OF RESTRICTION IN APPLYING MEASURES TO ENSURE CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

Define the concept, essence and content of constitutional rights. The analysis of theoretical provisions regarding the lawful restriction of constitutional rights in applying measures to ensure criminal proceedings. According to the results of the study suggested recommendations for improving the mechanism of ensuring the rights. Article examines the causes of violations of constitutional rights in applying measures to ensure criminal proceedings and gives the proposals for further improvement of criminal-procedural legislation of Ukraine in this sphere. The article is devoted to the limitations of the constitutional human rights at application of measures of providing of criminal proceedings. The article highlights the main directions of influence of European standards on human rights in criminal proceedings, approaches to the application of the Convention on the protection of human rights and fundamental freedoms and practice of the European court of human rights. The article studies the correlation between certain norms of the Criminal procedural code of Ukraine and European standards of human rights. It's carried out a comprehensive analysis of theoretical provisions and practical complexities associated with defining the role of the constitutional restrictions of human rights in the application of measures of providing of criminal proceedings.

Keywords: human rights, measures to ensure criminal proceedings, restrictions of constitutional rights, criminal proceedings, means of protecting their rights.